

Ο Φεβρουάριος

▲ «*Τραχηπετάμενος ρίγγεσαι, άγιε έφηβε, πάνω απ' τα νησιά, την Ντία, το Παξιμάδι, κατεβαίνεις οπήλιους, ποταμούς, ανεβαίνεις το Σκοτεινό πέρασμα, ξαποσιτάζεις στο Βορίτοι και ξανακατεβαίνεις στις Γούβες». Άγγελος εξαγγελος. Λειπομέρεια από το ψηφιδωτό της Ανάληψης στην Αγία Σοφία της Θεσσαλονίκης.*

ΗΛΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ

Α ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ του χειμώνα μια ακτιά πεταλούδα ανήσυχαρα φέρνει σαράντα μέρες ίλι του κεκοιμημένου. – Είλι ψυχάρι, η ψυχή του πεθαμένου, λένε όλοι. – Ψυχάρι; Τι 'ναι το ψυχάρι; – Το γεννά το στάρι, είναι από το στάρι για τα κόλλυβα.

Στην Κρήτη, αλλά κι αλλού, ψυχάρια είναι οι μικρές οιδύδες, αυτές που ξεφυτρώνουν τα γεννήματα, τα δημημάλια στα στάρια. Στα φεκα ή μαρτιάτικα ψυχοσάββα (στις 17 Φεβρουαρίου), τα ριν από την Κυριακή της όταν κάθε οικογένεια φέρνει τα κόλλυβα για τα μνημόσυνα και στολίζονται οι αναβαθμίδες της Ωραίας Πύλης, ψυχάρια και ψυχές ανήσυχες πετούν μέσα στη νύχτα των σπιτιών που έχουν καντήλια. Και τα ψυχάρια είναι ακόμη πιο ανήσυχα στους καιρούς μας...

Παλιά, πολύ παλιά είναι η σχέση των ζωντανών με τους νεκρούς, σχέ-

ση που έχει και αυτή στις μέρες μας απάνθρωπα και καταστροφικά διαπραγεί. Εχοντας εξορίσει τους νεκρούς, το θάνατο, τους προγόνους, αδειάζει η ζωή και η χαρά της στερείται νοήματος. Γίνεται ένας Καρνάβαλος, μια άχρηστη μάσκα, που δεν βρίσκει πρόσωπο για να καλύψει, να υποδυθεί τη χαρά των ζωντανών. Η Τσικνοπέμπτη χρειάζεται το Ψυχοσάββατο, οι πεταλούδες των Απόκρεω δεν νοούνται χωρίς τις ψυχές και τα ψυχάρια. Κι όλοι εμείς, απόγονοι των Ρωμαίων των κάμπων, των βουνών, των νησιών και των πόλεων, απατημένοι στο δαιμονικό ευ των απρόσωπων καιρών, στερούμαστε την παραδομένη ευδαιμονία που χαρίζει η μνήμη. Και όμως οι νεκροί μας, οι πρόγονοί μας, η ταυτότητα και η ιστορία μας, αρχαίοι Έλληνες, Ρωμαίοι και Ρωμιοί Βυζαντινοί πάντα διδάσκουν και κληροδοτούν μέσα στο Φλεβάρη: Λήνια και Ανθεστήρια, Λουπερκάλια και Παρεντάλια, Τσικνοπέμπτη, Απόκριες και τα Σάββατα των Ψυχών. Όλα τους μέσα από τη λατρεία των κατοικομένων, αυτών που σαν τη σπορά των καρπών της Δήμητρας μες στο χειμώνα έφυγαν, διάβηκαν κάτω, προαγγέλλουν την Άνοιξη και τους νέους καρπούς – «... θεραπεύεσθαι δε

◀ *Ο Φλεβάρης απολαμβάνει τη φωτιά κι ένα καλό γεύμα με χοιροκεφαλή, ραπάνια και γλυκόπιτο κρασί: «Χόρτιαζε πας και πίνε, μη φείδου κόρον / Εγώ γαρ αίμα και τα νεύρα πηγνώ / Μέλη ναρκώ και μεταλλάττω φύον / Προς ωχρότητα νεκροποιόν τω ψύχει». Μικρογραφία χειρογράφου του έτους 1199. Μονή Βατοπαιδίων, Άγιον Όρος.*

ων προγόνων ...

προς των Λουπερκών υπέρ επιδόσεως των καρπών».

Τα Λουπερκάλια ήταν γιορτή στις 14 και 15 Φεβρουαρίου, μέσα στα Παρεντάλια. Αν και αφιερωμένη στη λατρεία του θεού Faunus Lupercus, του ρωμαϊκού Πάνα, προστάτη της γονιμότητας, αλλά και των ποιμνίων από τους λύκους, ουσιαστικά επρόκειτο και για μια δημόσια υπενθύμιση των προγόνων Ρώμου και Ρωμύλου και της γαλακτοτροφίας τους από τη Λύκαινα. Ο Άγιος Βλάσιος, στις 11 Φεβρουαρίου, συνεχίζει την ίδια προστασία περίπου στις ίδιες μέρες. Τα Παρεντάλια διαρκούσαν σχεδόν όλο το μήνα και μάλιστα από τις 13 ως τις 22 Φεβρουαρίου, και οι ναοί έμεναν κλειστοί. Εορτή κυρίως οικογενειακή, με επισκέψεις στους τάφους των προγόνων. Πάντα ο Λυδός από τη βυζαντινή πλευρά μάς υπενθυμίζει: «...κατ' αυτόν (Φεβρουάριον) δε τους κατοικομένους ετίμων (...) εκαθαίροντο δε οι ναοί και τα ιερά σκεύη ομοίως δε και επί των ιδιωτι-

κώς (...) Εν τω Φεβρουαρίω αι κοαί των κατοικομένων ετελούντο...».

Ο Φεβρουάριος πώς από μήνας των ψυχών, των καρπών, του πλουτώνειου έρωτα και των μνημοσύνων κατάντησε μήνας του νερόβραστου Βαλεντίνου και του ξέκωλου καρνάβαλου, ας ερωτηθεί ο Ερμής. Όταν η αρμονία της συν-ύπαρξης νεκρών και ζώντων διαταράσσεται η δύναμη του θανάτου βγαίνει κερδισμένη, γιατί «Μον' είναι έτσι δυνατός ο Έρωτας και ο Χάρος». Πάντως, στις ιστορίες των χωριών λένε πως βράδυ Ψυχοσάββατου ήρθαν μιλιούνια τα ψυχάρια και σκέπασαν την οθόνη της τηλεόρασης που έβλεπαν όσοι δεν τιμούνε τους νεκρούς προγόνους ούτε μια μέρα. Saturday Night Fever... Μα φέβερ και το πένθος... Ναι, οι νεκροί με τους νεκρούς, οι ζωντανοί νεκροί της λήθης με τους τηλεοπτικούς νεκρούς... Η Αναγέννηση, η ζωή και η αναστάσιμη χαρά έχουν ανάγκη τους κατοικομένους μας, τη μνήμη των προγόνων. ✂

▼ «Λυσοομανά ο Θρασκιάς ολόπικρος, από τον κάτω κόσμο τα Τάρταρα φνοάει. Μη μου ζητάς νερό να πίνω». Τον Φλεβάρη «καλόν εστιν από πρωΐας λαμβάνειν οίνον παλαιόν, ενώδη» συμβουλεύει ο Ιεροφίλος Σοφιοτής. «Εις υγείαν». Λεπτομέρεια από τον Γάμο της Κανά. Τοιχογραφία στον Άγιο Νικόλαο. Τον Ορφανό της Θεσσαλονίκης.

... και της προσδοκίας της άνοιξης

ΑΝΘΙΣΜΕΝΕΣ ΑΜΥΓΔΑΛΙΣ, καλέ μου γέροντα, στο τρίμηνο της απουσίας. Τα μάτια του χειμωνιάτικου ήλιου ψάχνουν τα άδεια χέρια μου. Αρχές χειμώνα χοροστατείς ευχαριστικά και στην ευδαιμονική χαρμολύπη εύχεσαι «Νυν απολύεις τον δούλο σου...» σαν τον Συμεών της φλεβιαρικής Υπαπαντής. Η πνοή σου στο κατώφλι του χρόνου γίνεται στοιχείο του κόσμου. Τρεχαπετάμενος ρίχνεις από ψηλά να μας σκεπάσει το μαύρο σου ράσο ποτισμένο λάδι και κρασί του κάμπου που αγάπησες, και φεύγεις. Τρελοβοριά γεννιήτορά μου, ιερό παιδί, άγιε έφηβε, με όλη την ορμή της ζωής περνάς πάνω από τα νησιά, τη Ντία, το Παξιμάδι, τον άφαντο Γέρακα. Δέρνεις την Έδερη, μαλώνεις με την Σελένα, κατεβαίνεις σπήλιους, ποταμούς, ανεβαίνεις το Σκοτεινό πέ-

ραμα, ξαποστάζεις στο Βορίτσι και ξανακατεβαίνεις στις Γούβες. Κι οι αμυγδαλιές ξετιναγμένες ρουφούν την απουσία στα χέρια μου και στη ματιά μου. Πρόωρα και αιφνίδια άνθισες. Ακαίρα στον εγωισμό μας ανηράγεις. Δεκέμβρης, Γενάρης, Φλεβάρης. Φλεβάρης των φλεβών, των προγόνων, των ερώτων και των γενεθλίων. Η φλέβα μου υγρή στο ζώδιο των ανέμων και των υδροχών υποσχέσεων για την ανάσταση, ταγμένη στη λατρεία της σελήνης και στην αναζήτηση του φωτός, στο καθαρτήριο πένθος που προσβλέπει στην άνοιξη. Φλεβάρης η γέννα, από εαρινή, μαγιάτικη σπορά, λες για να προσδοκά την τρυφή και τη βλάστηση μέσα στο χειμώνα.

Ρωμέ μου γέροντα, αεί παιδα μου, πάρε με από το χέρι και οδήγησέ με

◀ **Ο Φλεβάρης – Αϊ Τρύφωνα** κάνει έναρξη των αγροτικών εργασιών εν όψει της άνοιξης. Και με το τσαπράζι στο χέρι βάνει εμπρός να κλαδέψει τ' αμπέλια των. Μικρογραφία από το Καλαντάρι της Fulda. Βερολίνο, Εθνική Βιβλιοθήκη (πηγή: T.P. Higuera, «Medieval Calendars»).

στις φλεβιάριατες γιορτές και στα μνημόσυνα, στους καθαρμούς, στη λατρεία των προγόνων, στην προσδοκία του έαρος, στα Λουπερκάλια, τα Παρεντάλια, τα Φλοράλια. Στον πλουτώνιο Φλεβάρη του Τρύφωνα των αμπελιών, του Βλάσιου της βλάστησης και των ποιμνίων και του προστάτη από τους λύκους, του Χαραλάμπους της πανώλης, του Πολυκάρπου των καρπών της γης. Στο Φλεβάρη του Λυδού, του φιλοσόφου Λέοντα, στους υπόγειους ποταμούς της μνήμης και της κράσης μας. Λυδός και συ ιερέας και αναγνώστης, κατά συμπτώσεις που μαρτυρούν χθόνιες και ανεμψένευτες συγγένειες και αλληλουχίες νοημάτων της ύπαρξης. Για τον Λυδό, ο Φεβρουάριος «από Φεβρουάρας θεάς (...) Φεβρουόν τον καταχθόνιον (...) θεραπεύεσθαι υπέρ επιδόσεως των καρπών». Κι ακόμη «από του πένθους κληθήναι τον Φεβρουάριον, φέβερ γαρ παρά Ρωμαίους το πένθος (...) και φεβρουάρε το καθάριαι και φέβρον τον Πλούτωνα». Ας απορούν οι σχολαστικοί γραμματικοί... Είναι το πένθος της μητέρας γης κι ο σπόρος που κρατά η Περσεφόνη βαθιά στον κάτω κόσμο λίγο πριν απ' την άνοιξη. Μα ήδη κελαηδούνε τα πουλιά μες στο χιονιά, και στου Αϊ Βλάση στις 11 θα ζευγαρώσουν. Και ο Λέοντας ο Φιλόσοφος, απ' τη μεσοβυζαντινή Κωνσταντινούπολη, μέσα στο πένθος και στα χιόνια του Φλεβάρη βλέπει στον οίνο τον ήλιο, τη θερμότητα, τη χαρά της ζωής: «Είναι Φεβρουάριος μήνας πολύ ψυχρός, το ζώδιο του Υδροχόου βασιλεύει (...) Το σπίτι εδώ που τώρα κατοικώ δεν είναι για χειμώνα, αποκλεισμένο από τα χιόνια. Λυσομανά ο Θρασκιάς, δριμύς και σουβλερός, ολόπικρος, από του κάτω κόσμου τα Τάρταρα φυσάει. Μεσ στην καρδιά μιας τέτοιας παγωνιάς μη μου ζητάς νερό να πίνω αγαπυτέ μου. Αν σε ακούσω, χιόνι θα γενώ ή καλάζι, και πεθαμένος κρύσταλλο θα μοιάζω, κι αυτοί που ετοιμάζουν για να θάψουν

τους νεκρούς δεν θα με αγγίζουν ...»

Γέροντα αγαπημένε μου, πάρε να πεις. Το ψύχος νεκροποιεί τη φύση όταν ο Βοριάς από τα Τάρταρα φυσάει. Και ο Φεβρουάριος επιγραμματικά το δηλώνει, «Εγώ γαρ αίμα και τα νεύρα πηγνύω, μέλη ναρκώ και μεταλλάττω φύσιν, προς ωχρότητα νεκροποιόν τω ψύχει». Όμως σε μας εδώ τα αμπέλια που κλαδέψαμε του Αϊ Τρύφωνα και πάλι θα βλαστήσουν για να 'χομε άφθονο χειμώνα καλοκαίρι στις κοές, στα νεκρόδειπνα και στα συμπόσια. Φέτος στα Λουπερκάλια και τα εσπέρια αγαπυτικά του Βαλεντίνου, τη γενέθλια μέρα μου, θα πούμε υπέρ υγείας αλλά και μακαρίας μνήμης στα αγαπυτικά μας Πατερνάλια. Πάντα συμπίπτανε γενέθλια και μνήμη γεννητόρων. Φλεβάρης του πένθους και του ερωτευμένου Πλούτωνα... Στα τρίμνά σου, θα φέρω την κάπα για να σε τυλίξω στην παγωνιά της νύκτας του Φλεβάρη, θα ανάψω στην εστία τα πιο κοντρά κουτσούρια να πυρώσουν, κι η κούπα γεμάτη κόκκινο κρασί. Κι εσύ, ρουφώντας τη ζωή και κατηκώντας μας την υδροχόα ανατροπή, τη μόνη επανάσταση, την ανάσταση, ξαναπές μας: «Ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει...». Οι νεκροί με τους νεκρούς και οι ζωντανοί με τους ζωντανούς, αλλά και όλοι μαζί. Και τα χέρια μου στο γενναιόδωρο άγγιγμά σου γεμίζουν αφθονία και ανθρώπια. Κρατούν κυνήγια, κηνόπαπα, ξέχειλα κανάτια και ξηρούς καρπούς. Και με προτρέπεις να 'ναι τα μάτια μου στραμμένα στον εαρινό ήλιο και στους Καλούς Καιρούς, στη δίψα του καλοκαιριού. Δίψα και πείνα ακόμη στη για τη ζωή... Και, σαν το Φλεβάρη, απ' το χειμέριο οίκο σου με συμβουλεύεις μες στην παγωνιά των πόλεων, εσύ ο ιερέας αγρότης: «Χόρταζε πας και πίνε, μη φείδου κόρου».

Οι αμυγδαλιές κιόλας είναι γεμάτες φύλλα με καρπούς και στα περβόλια οι ανθισμένες λεμονιές σου μεθυσμένες στο γλυκύ μας έαρ...

▼ **Ο ψυχοπομπός Ερμής** κáι Λέει στον Χάροντα, που, μέσα στην πένθιμή του βάρκα, με το κουπί στο χέρι έτοιμος, τον ακούει προσεκτικά. Παράσταση σε λευκή λήκυθο του 450 π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (πηγή: «Ελληνική Μυθολογία», Εκδοτική Αθηνών).

